

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Jog- és Államtudományi Kar
Doktori Iskola

dr. Miskolcziné dr. Juhász Boglárka

A BÜNTETŐELJÁRÁSI SZABÁLYOK TOVÁBBFEJLESZTÉSÉNEK
LEHETSÉGES IRÁNYAI

Doktori értekezés tézisei

Témavezető:

Dr. Belovics Ervin
tanszékvezető egyetemi tanár

Budapest, 2015.

I.

A kutatási feladat összefoglalása, problémafelvetés

Értekezésemben a büntetőeljárás fejlődésének, a változtatás lehetséges irányainak problémakörével foglalkozom figyelemmel az angolszász és a kontinentális jogrendszer megoldásaira.

1. Témaválasztás indoka

Napjainkban a büntetőjogi felelősségre vonás egyik alapvető jellemzője, hogy a büntető igazságszolgáltatás rendszere rendkívül leterhelt, mondhatjuk azt is, hogy elérte a teljesítőképességének a határát. A bűnözés kvantitatív növekedésével egyidejűleg az egyes deliktumok megvalósítása egyre bonyolultabbá és szervezettebbé válik, ami jelentős mértékben megnehezíti a felderítést és a felelősségre vonást. A probléma anyagi jogi és eljárás jogi oldalról egyaránt megközelíthető. A büntető anyagi jog szabályain keresztül a büntetőeljárás, mint rendszer „imput” vagyis bemeneti oldala megsűrűsödhet. Az egyik eszköz lenne az úgynevezett dekriminalizáció, tehát a büntetendővé nyilvánított magatartások egy részének „feloldása” a büntetőjogi felelősségre vonással való fenyegetettség alól. Hasonló jogpolitikai megfontolások vezettek például a hatvanas években ahhoz, hogy a bíróságok túlterheltségét egyes vétségek szabálysértéssé minősítésével próbálták csökkenteni.¹ Egy erre irányuló döntés meghozatala előtt azonban nélkülözhetetlennek tartanám annak vizsgálatát, vajon kedvezőbben hat-e a bűnözés alakulására, ha az állampolgárok biztosak lehetnek a büntetés elkerülhetetlenségében, még akkor is, ha a felelősségre vonás alapját kevesebb, viszont szigorú büntetőjogi tényállás képezi? Vagy épp ellenkezőleg: kedvező hatás attól várható, ha a törvényi tényállások a lehető legszélesebb körben ölelik fel a társadalomra veszélyes magatartások körét, és azokat – esetenként a materiális igazság rovására meghozott kompromisszum árán – minél nagyobb arányban szankcionálja a jogalkotó. Jelen tanulmányban a büntetőeljárás újraszabályozásának aktualitása okán a változtatás lehetséges irányainak vizsgálatát tűztem ki célul.

¹ Beliznay-Horváth-Kabódi-Király-Lőrincz-Máthé-Mezey-Pomogyi-Révész T.-Zlinszky: Magyar jogtörténet, Osiris Kiadó, Budapest, 1996. 219. o.

Az eljárásjog oldaláról több olyan kérdéskör vizsgálata is szóba kerülhet, amely kihathat a munkateher csökkentésére, az időszerűség biztosítására. Gondolok például arra, hogy az eljárási törvény mennyire veszi szigorúan az officialitás elvének érvényesülését vagy milyen körben biztosít lehetőséget a sértettek számára az eljárás megindításával kapcsolatban.

Mindennek pedig azért van alapvető jelentősége, mert elkészült az előterjesztés, amelynek alapján dönthet a kormány az új büntetőeljárási törvény megalkotásának szükségességéről, a kodifikáció elveiről.

2. A kutatási feladat kijelölése

A dolgozat célja a büntetőeljárás hatékonyságának növelését célzó egyes jogi megoldások, jogintézmények vizsgálata a jogösszehasonlítás módszerével.

Az új törvény megalkotása előtt hasznosnak vélem azoknak az általános és konkrét céloknak a rögzítését, melyek elérésén keresztül a büntetőeljárás optimalizálható. Az *általános* és az egyik legfontosabb cél a büntetőeljárások eredményességének növelése, illetve megfordítva: a sikertelen büntetőeljárások minimálisra csökkentése, lehetőség szerint elkerülése. A jogalkotási koncepció sarokköve lehet álláspontom szerint az is, hogy az állam a büntetőeljárási törvényen keresztül (is) képes legyen a társadalmi rendet fenntartani, védeni illetve javítani a köz- és jogbiztonságot. Tehát az állam - miközben a büntetőjogi igényét érvényesíti - ne veszítse el a társadalmi elfogadottságát, az állampolgárok bizalmát. Jogállami viszonyok között kiemelkedően fontos továbbá a tévedés lehetőségének minimumra csökkentése. Fontos célkitűzés tehát, hogy a büntetőeljárási szabályok elősegítsék a helyes döntés meghozatalát, a téves ítéletek előfordulási esélyének redukálását. E cél elérésének egyik eszköze a jogszabály szövegének pontos, joghézagoktól mentes megfogalmazása.

A *konkrét* célok közé sorolom azoknak a problémáknak a kiküszöbölését, amelyek magátóladják a büntetőügyek mielőbbi elintézését. A hosszadalmas és nagy költségigényű, végül nem feltétlenül az objektív igazság megállapításával záruló ügyek előfordulásának valószínűségét a minimumra kell csökkenteni. Ide tartoznak azok az ügyek, amelyek esetében a hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárásban – időmúlásra tekintettel – olyan csekély mértékű büntetés kiszabására kerülhetett sor, amely sem a speciális, sem a generális prevencióra nem alkalmas, ugyanakkor kétségbeejtő erőforrás-pazarlásként is értékelhetők.

Jóllehet a büntetőeljárás hatékonyságának növelése ösztársadalmi érdek, nem lehet állítani, hogy a társadalom minden rétegét egyformán inspirálná az a cél, hogy az eljárások a lehető legrövidebb idő alatt befejeződjenek. Az eljárási szabályok kialakításánál ezért figyelembe kell venni, hogy a hatékonyság olyan állami célkitűzés, mellyel átlánosságban mindenki egyetért ugyan, azonban konkrét esetben az eljárás nem minden résztvevője törekszik rá.

A hatékonyság mellett a sértetti oldalon felmerülhet még a reparációs cél, tehát az, hogy a büntetőeljárás közvetlenül vagy – a polgári perben eljáró bíróság ítéletén keresztül – közvetve alkalmas legyen a bűncselekménnyel okozott vagyoni és nem vagyoni hátrányok kompenzálására. Ezért álláspontom szerint a büntetőeljárás nem korlátozódhat kizárólag a bűncselekmény elkövetőjének felelősségre vonására, a lehetőségekhez mérten biztosítani kell azt, hogy a sértett kártérítési igénye már a büntetőeljárás során kielégítést nyerhessen. A terhelt felelősségre vonása önmagában ugyanis nem minden esetben motiválja a sértetteket a feljelentés megtétele során. A sértettek elsődleges célja a bűncselekmény elkövetését megelőző eredeti állapot helyreállítása, melyre az esetek nagy részében nem kerül sor. Abban az esetben, ha a büntetőeljárás megindítása kevés eredménnyel kecsegtet, ennek ellenére a sértettek a feljelentés megtételét követően különféle eljárási cselekményeken kénytelenek részt venni, nem csoda, ha számos bűncselekmény feljelentés nélkül marad. Ez a tény a látencia mértékét növeli, melynek következtében nem kapunk valós képet a bűnözés alakulásáról, de ami még rosszabb, rombolóan hat a közbiztonság megítélésére.

Az állampolgárok szemszögéből vizsgálva – a terheltté válás elvi lehetőségének szem előtt tartása miatt – a büntetőeljárás szabályaival szemben merőben más célok is megfogalmazódnak. Ilyenek például az emberi jogok maradéktalan érvényesülése, az Alaptörvényben és a Büntetőeljárási törvényben nevesített eljárási garanciák következetes és tényleges manifesztálódása az eljárás során. Tóth Mihály már jó pár évvel ezelőtt megjelent írásában szkepticizmust tanúsított a büntetőeljárással szemben támasztott komplex igények kielégíthetőségével kapcsolatban. Tóth szerint ugyanis egyenesen lehetetlen az állam büntetőjogi igényét a sértett kártérítési, valamint a terhelt emberi jogainak biztosítására irányuló igényével összeegyeztetni.²

A célok közt azonban más szempontból is antagonisztikus ellentét mutatható ki. Azok az intézkedések, amik az eljárás gyorsítását, más szóval az „időszerűséget” célozzák, nem

² Tóth Mihály: Erózió vagy kiteljesedés? Fundamentum, 2008/1. 111. o.

feltétlenül hatnak kedvezően az ügy alapos felderítésére, minden részletre kiterjedő kivizsgálására. A hatékony eljárási módozatok sok esetben a terhelti jogok csorbulásához vezetnek. Szélsőséges példával élve: a kényszervallatás bármilyen „hatékony” is, jogállamban elfogadhatatlan. A Bárd Károlytól kölcsönzött gondolatok egy további aspektusra is rávilágítanak: az igazságszolgáltatás hatékonysága „nem egyszerűen az ügyek elintézésének ütemét jelenti, hanem a döntések jó minőségét is. A bírói döntés minőségének megítélésekor pedig alapvető szempont a kiszámíthatóság.”³ Az állami kiadások megszorításának hívei által szorgalmazott kisebb létszámú apparátus viszont szükségszerűen vagy hosszabb határidővel dolgozik, vagy nagyobb hibaszázalékkal, esetleg – a korábbihoz képest – csökkentett hatáskörrel. Így nem ritkán a „költségkímélő” megoldások hosszú távon drágábbnak bizonyulnak, mint gondolnánk. Éppen ezért már a célok megfogalmazása felelősségteljes, és az új törvény bevezetését *ab ovo* meghatározó feladat.

II.

A kutatás módszerei, a dolgozat struktúrája

Az értekezésem elkészítése során a jogtudományi kutatás hagyományos módszereit alkalmaztam, azaz a jogtörténeti és jogösszehasonlító elemzést, másrészt a tételes jog szabályrendszerének, összefüggéseinek a vizsgálatát.

Dolgozatom első részében a jelentős jogi kultúrával rendelkező kontinentális jogrendszert meghonosító országok jogtörténeti fejlődését, illetve az angolszász országok közül Anglia és az Amerikai Egyesült Államok büntető igazságszolgáltatásának történetét mutatom be. Ezt követi a magyar büntetőeljárás történeti áttekintése. Az értekezés második részében előbb az angolszász (akkuzatórius), majd a kontinentális (inkvizitórius), végül a vegyes rendszer legfőbb sajátosságait mutatom be.

A dolgozat harmadik részében három kérdéskörrel foglalkozom, nevezetesen a laikus elemeknek a büntető igazságszolgáltatásba történő bevonásával, a bizonyítás problémájával, valamint a vádalku sajátosságaival. E problémakörök elemzése során jogösszehasonlító elemzések által igyekeztem a konkluziók meghatározására.

³ Bárd Károly: Bírói függetlenség az Európai Unió társult országaiban. Hol állunk mi, magyarok? *Fundamentum*, 2002/1. 5. o.

III.

Az értekezés megállapításai

1. A laikus elemek a büntető igazságszolgáltatásban

Az igazságszolgáltatás döntéshozatali mechanizmusa az egyes korszakokban eltérően alakult. Jóllehet – a bírói önkény kiküszöbölése miatt – a társasbíráskodás alkalmasabbnak tűnik a büntetőjogi felelősség megállapíthatóságának vonatkozásában az egyesbíráskodásnál, ez a megállapítás azonban nem feltétlenül helytálló.

A probléma, valamint az azt övező vita nem új keletű, és nem csupán a hazai jogászok számára okoz időről időre fejtörést. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 1987-ben a büntető igazságszolgáltatás gyorsítása és a „szorosabb egység” megteremtése érdekében alapelveket⁴ fogalmazott meg a tagállamok számára, többek között az ítélőbíróságok összetételét illetően. Általános elvként rögzítették – az alkotmányos elvek és jogi hagyományok figyelembevételével – az egyesbíró hatáskörének bővítését, a hivatásos bírói tanácsok létszámának korlátozását, az esküdtszék hatáskörének a legsúlyosabb bűncselekményekre történő korlátozását, a laikusok munkájának a hivatásos bíró részéről történő támogatását, az egyhangú döntéshozás követelményének mellőzését.

Európa tehát csaknem három évtizede hivatalosan is a laikus részvétel visszaszorítása mellett tette le a voksát, részben az eljárás elhúzódása, részben a laikusok szakértelmének hiánya miatt. Azonban az európai kormányzatok többsége mégsem veti el a zsűri, illetve a laikus bírák intézményét, mert szükségesnek tűnnek az állampolgárok bizalmának megtartása és a technokrácia elkerülése szempontjából.⁵ Ugyanakkor számos európai állam büntetőbírósága áll kizárólag hivatásos bírókból, így többek között Hollandiában, Romániában és Törökországban.⁶

Nem túlzás, hogy a hivatásos, kiváltképp az egyszemélyi döntéshozás a leggyorsabb, és leghatékonyabb döntéshozási forma. Azonban számos kockázatot rejt magában. Hiányzik a kontroll a döntéshozatal során, az esetleg felmerülő kételyeket nincs kivel megvitatni. Könnyű

⁴ R (87) 18. sz. Ajánlás a büntetőeljárás egyszerűsítéséről és Indokolás
<http://www.europatanacs.hu/pdf/CmRec%2887%2918.pdf>

⁵ vö. Kelemen Ágnes: Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlása és a Magyarázó Megjegyzések a büntetőeljárás egyszerűsítése tárgyában. Magyar Jog 1991/12. 745. o.

⁶ [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-101739#{"itemid":\["001-101739"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-101739#{); 45. pont

belátni, hogy minél több ember vesz részt a döntéshozásban, annál kisebb az esélye annak, hogy a döntésben az eljárás tárgyától független, személyes szempontok domináljanak.

Tisztázásra vár, mit várunk a laikus részvételtől abban a jogszabályi környezetben, amely napjaink büntető igazságszolgáltatását jellemzi. Mi lehet a laikus bírák rendeltetése a büntetőeljárás során napjainkban? Csupán a pontos cél megjelölését követően lehetséges a részletszabályokat szervezeti, illetve eljárási szempontból megalkotni.

1. 1. Az ülnöki rendszer

Ahhoz, hogy átlássuk a társasbírói formák közti alapvető különbségek okát, nem csupán az eljárásban betöltött szerepüket és működési metódusukat kell megvizsgálunk, hanem szervezeti szempontból is, sőt figyelemmel kell lennünk bizonyos jogszociológiai, pszichológiai aspektusokra is. Az ülnöki tevékenységet kísérő szkepticizmus nem csupán a XXI. század magyar jogászainak véleményét jellemzi. Egy Lengyelországban végzett empirikus vizsgálat szerint a jogászok jelentős része már 1966-ban meg volt győződve arról, hogy az ülnökök többsége semmilyen szerepet nem játszik a büntetőeljárás során. Annak ellenére, hogy az ülnökök az ügyek közel 40 %-ban kifejezésre juttatták önálló álláspontjukat, a megkérdezett bírák 51%-a, az ügyészek 73%-a, az ügyvédek 85%-a volt azon a véleményen, hogy az ügy érdemi eldöntését számottevően nem befolyásolták.⁷

A hatályos magyar büntetőeljárási törvény szabályai szerint egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanács kizárólag első fokon járhat el, mind a járásbírói, mind a törvényszéki. Járásbírói – főszabály szerint – azokban az ügyekben jár el ülnöki tanács, melyekben a törvény nyolcévi vagy súlyosabb szabadságvesztés kiszabását rendeli el. A jelenlegi szabályozás egyértelműen a társas, és azon belül is a vegyes bíróság létjogosultsága mellett foglal állást, hiszen a törvény úgy rendelkezik, hogy mind a járásbírói, mind a törvényszéki tanácsának elnöke elrendelheti, hogy az ügyet két hivatásos bíróból és három ülnökből álló tanács tárgyalja, amennyiben ezt a vádlottak nagy száma, vagy az ügy különösen nagy terjedelme indokolja. A törvényszéki az előbbieken túl öttagú tanács elé

⁷ Rác Attila: A népi ülnöki intézmény és fejlesztésének elvi-gyakorlati kérdései a szocialista országokban. In: A népi ülnök részvétele a bírói ítélkezésben, Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Intézetének Kiadványai, Budapest, 1971. 58. o.

utalhatja az ügy tárgyalását akkor is, ha a bűncselekményre a törvény életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabását is lehetővé teszi.⁸

Az előbbiek ellenére a tárgyalás folyamatában az ülnököknek csupán kiegészítő szerep jut. Így például segíthetnek a tanács elnökének a tárgyalás technikai előkészítésében, a tárgyalás során a vádlotthoz, tanúhoz, szakértőhöz kérdést intézhetnek. A gyakorlati tapasztalatok szerint azonban a kérdezés jogával az ülnökök igen ritkán élnek. Ez visszavezethető arra is, hogy a bíró minden olyan kérdést feltesz, amit az ülnök is feltett volna, és kétségtelen, hogy a tárgyalás előtt nem az ülnök, hanem a hivatásos bíró az, aki az ügy iratait részletesen áttanulmányozta. Látszólag fontos garanciális szabály, hogy a vádirat benyújtását követően – a Be. 274. § (1) bekezdésében megjelölt eseteken kívüli – a legfontosabb határozatokat tanácskozás után – szavazással hozza meg a bíróság. Így – elméletileg – a tárgyalás előkészítése keretében is a tanácsnak kell döntést hoznia az eljárás megszüntetéséről, valamint a személyes szabadság elvonásával vagy korlátozásával járó kényszerintézkedésekről. „Papírforma szerint” amennyiben a szavazás nem egyhangú, a határozatot a többségi szavazat dönti el.⁹ Matematikailag tehát az ülnökök mind a háromtagú, mind az öttagú tanácsban „leszavazhatják” a hivatásos bírót. Kérdés, hogy erre valaha is sor került-e már?

Az ülnöki rendszer megtartásáról illetve elvetéséről történő állásfoglalás során figyelmet érdemel Kulcsár Kálmán funkcionális meghatározása: „az ülnök funkciója az igazságügyi szervezet számára (is) a környezetet alkotó társadalom közvetlen képviselője a tárgyalás és az ítélezés során.” Kulcsár szerint e funkció három dimenzióban érhető tetten:

1. Az ülnök a mindenkori társadalmi-történelmi viszonyok között alakítja ki álláspontját. Mivel azonban a hivatásos bíró is ugyanabban a társadalmi-történelmi helyzetben él és fejt ki tevékenységét, az ülnöki vélemény jelentőségét egyfelől az a körülmény hordozza, hogy az ülnökök a társadalom más és más rétegeinek érdekét képviselik. A hivatásos bíró és a laikus bíró véleményének ütköztetése abból a szempontból is hasznos lehet, hogy az előbbi bíró értékítéletét a képzése, szervezeti kötöttségei determinál(hat)ják. Az ülnök élettapasztalata, szakképzettsége megkönnyítheti az ítélezést, elsősorban a tényállás megállapítása során. (Ezt a gondolatot tartom az ülnöki tevékenység quintessenciájának. Álláspontom szerint – amennyiben a jogalkotó az ülnöki rendszer megtartása mellett foglal állást - az ülnöki tevékenységet

⁸ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) 14. § (1) – (4) bekezdés, 271. § (1) – (2) bekezdés

⁹ Be. 250. § (4) bekezdés 2. mondata, 256. § (1) bekezdés, 273. § (3) bekezdés, 286. § (4) bekezdés

érintő eljárási és szervezeti szabályokat olyan szellemben kellene megreformálni, ami elősegíti a laikus elem funkciójának érvényesülését. Mindezek hiányában a nem hivatásos bírók szerepe a döntéshozásban súlytalan marad. Más kérdés, hogy az újraszabályozás előtt definiálni kellene, a XXI. század viszonyai között mi lehet a laikus részvétel rendeltetése, funkciója.)

2. Az ülnök társadalmi ellenőrzési funkciója nem a bíró szakmai ellenőrzésében nyilvánul meg. Az ellenőrzés az esetleges állami befolyással szemben, garanciális jelleggel a vádlott érdekében történik. (Kérdés, hogy e garanciális jelleg az ülnökök jelenlegi csekély kompetenciája mellett érvényre juthat-e.)
3. Legszűkebb értelemben az ülnöki részvétel információs csatornaként is szolgál a munkahelyi, családi és ismerősi kör irányában. (Ez utóbbi funkció – álláspontom szerint – a mai ügynevezett információs társadalomban elhanyagolható.)¹⁰

Az ülnöki részvétel ugyanakkor feltétlenül alkalmas lehet a bírói rutinból származó hátrányok kompenzálására. Az ülnökök számára a Magyar Ülnöki Egyesület által szervezett jogi képzésnek¹¹ azért nem látom különösebb értelmét, mert a szerepük éppen abban áll, hogy másként tekintsenek az ügyre, mint egy jogász. Emellett bár gyakorlati szempontból valóban praktikus, a laikus bíróság eredeti rendeltetését tekintve kifejezetten nem tartom szerencsésnek a jelenlegi szisztémát jellemző állandó összetételű tanácsok működését. Ekként ugyanis nem juthat érvényre az ülnöki tevékenység azon funkciója, mely a tipizálás kiküszöbölésében nyilvánulhatna meg.

A laikus elem létének akkor van értelme az igazságszolgáltatásban, ha szerepét sem túl, sem alul nem értékeljük ahhoz képest, amit – természetéből adódóan – az ítékezés során betölthet. Ez pedig nem kevés: a hivatásos bíró segítése a „tett,” az „elkövető” valamint a büntetés kiszabási körülmények ismeretében – a nem csupán jogilag helyes, hanem – a közösség szempontból is elfogadható büntetés kiszabása érdekében. A jelenlegi viszonyok között azonban – vélhetően – félre kell tennünk azokat az elveket, amelyeket a laikus részvétel kapcsán eleink évtizedekkel ezelőtt megfogalmaztak. A tanulmányban felvázolt okok miatt napjainkban már nem érvényesülhet az igazságszolgáltatás feletti társadalmi kontroll a „nép egyszerű gyermeke” által. Ugyanakkor határozottan emelhetné az ítékezés

¹⁰ Kulcsár Kálmán: A népi ülnöki részvétel vizsgálata. In: A népi ülnökök részvétele a bírói ítékezésben. Magyar Tudományos Akadémia Állam – és Jogtudományi Intézetének Kiadványai, Budapest, 1971. 10–11. o.

¹¹<http://ulnokok.hu/data/sites/1/A%20bt%20%C3%A11tal%C3%A1nos%20r%C3%A9sz%C3%A9nek.pdf> (letöltve: 2014.01.30.)

színvonalát, ha a tanácsokban meghatározott ügycsoportokra szakosodott, megfelelő szakképesítéssel rendelkező (könyvelő, adótanácsadó) ülnökök foglalhatnának helyet, akik érdemben tudnák a hivatásos bíró munkáját segíteni. Természetesen egy ilyen döntés meghozatala az ülnökökre vonatkozó szabályok teljes átalakítását tenné szükségessé.

1.2. Az esküdtek szerepe az igazságszolgáltatásban

Az esküdtszéki bíraskodás alapgondolata egy ősi angol elvből vezethető le, mely szerint mindenkinek joga van arra, hogy közösségének tagjai által ítéltessék meg.¹² Az angolszász filozófia szerint az esküdtszék a „nép lelkiismeretét” testesíti meg, melynek döntése ab ovo legitim, annak felülvizsgálatára így nincs is szükség.

Az ülnöki részvétellel működő bírói tanácsokhoz képest eltérő szerep jut a bírónak a klasszikus esküdtszéki döntéshozás során. Ennek megvizsgálása álláspontom szerint az ülnöki tevékenység hazai megnyilvánulását illető kritikai észrevételek miatt is érdekes.

Az Egyesült Királyságban például a hivatásos bíró még a tárgyaló teremben kifejti azt a tevékenységet, amit a tanácselnök bíró csupán a döntéshozás céljából tartott zárt tanácskozás során tesz meg, tehát a laikus ítélőtársak jogról történő felvilágosítását. A bíró összefoglalja az ügy lényegét, és figyelmezteti az esküdteket a bizonyítékok felhasználhatóságával kapcsolatos problémákra, nem utolsósorban pedig tájékoztatja őket az alkalmazandó jogszabályokról. A bíró a tényállási elemek tisztázása után rávilágít az okozati összefüggésekre. A vád és a védelem a bíró által nyújtott felvilágosítást kiegészítheti. Ezt követően az esküdtek már bírói részvétel nélkül, önállóan hoznak döntést az ügyben. Amennyiben az esküdtek tanácskozása során kérdés merül fel, arra a bíró a vád és a védelem képviselőjével közösen ad választ.¹³

Neil Widmar megállapítása szerint az angol bíró az amerikai szabályokkal ellentétben tulajdonképpen uralja a bizonyítási eljárást azáltal, hogy apró részletességgel meghatározhatja az esküdtek feladatát. Amellett, hogy felhívja a figyelmet a bizonyítandó tényekre, valamint arra, hogy egy adott tény illetve körülmény bizonyítása melyik felet terhelte az eljárás során, a döntéshez nélkülözhetetlen általános jogi fogalmakról is tájékoztatást nyújthat. Fontos

¹² Fantoly Zsanett: A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012. 104. o.

¹³ Taxquet kontra Belgium, ügyszám: 926/05, 2010. november 16. ítélet. 50. és 74. pont [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-101739#{"itemid":\["001-101739"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-101739#{) (letöltve: 2015. január 5.)

szempont továbbá, hogy az esküdtek a tárgyaláson észleltekről, sőt magáról a felvilágosításról is jegyzeteket készíthetnek.¹⁴

A bíró az Amerikai Egyesült Államokban is felkészíti az esküdteket tanácskozásra. Általánosságban elmondható, hogy a bírói magyarázat legfontosabb része a jogi összefüggésekről adott felvilágosítás. Annak ellenére, hogy az ügyek meghatározott csoportjában a bíró jogosult magyarázatot fűzni a bizonyítékokhoz, erre azonban viszonylag ritkán kerül sor, és az értékelést az esküdtszék egyébként sem köteles figyelembe venni.¹⁵ Az esküdtszéki döntés előkészítésének szabályozása ugyanakkor az USA egyes tagállamaiban nem azonos. Ez a körülmény álláspontom szerint már önmagában kifejezésre juttatja azt a dilemmát, mely általában véve a laikus bíraskodással szemben megfogalmazható, jelesül: alkalmasak lehetnek-e a jogban járatlan állampolgárok arra, hogy jogkövetkezéssel járó döntést hozzanak olyan ügyekben, melyek jelentős hányadában már a tényállás megállapítása is megfelelő jogi, gazdasági, stb. ismereteket tesz szükségessé. Nem tekinthető egységesnek a bírósági eljárás abból a szempontból, hogy az esküdtek a tárgyaláson jegyzeteket készíthetnek-e, vagy emlékezetből, összbenyomás alapján kell-e az ítéletet megalkotniuk. Hasonlóan vitatott annak a gyakorlata is, hogy a bírói kioktatás kiterjedhet-e a bizonyítékok értékelésére. Azok a tagállamok, amelyek „felvállalják” a professzionális bíró primátusát a laikus döntéshozással szemben, lehetővé teszik, hogy az esküdtek a bíró instrukcióit írásos formában magukkal vigyék a tanácskozásra.¹⁶

A hatályos Be. 313. §-a alapján, amennyiben további bizonyítási indítványra nem került sor, illetve azt a bíróság elutasította, a tanács elnöke a bizonyítási eljárást befejezettnek nyilvánítja és felhívja a jogosultakat a perbeszéd megtartására. A perbeszédet közvetlenül megelőző mozzanat a tanács elnöke által tartott iratismertetés, melynek több funkciója is van. Egyfelől katalogizálja azokat a bizonyítékokat, amelyeket a vád és a védelem a bíróság rendelkezésére bocsátott a bizonyítási eljárás során. Ennek különösen a több hónapig húzódó tárgyalás-sorozat lezárása esetén van jelentősége. Az iratismertetés a gyakorlatban valóban „katalógus” jellegű, hiszen csupán az okiratok, jegyzőkönyvek megnevezésére terjed ki, ugyanakkor bármely fél jogosult részletesebb iratismertetést kérni. Ez irányulhat a már feledésbe merült

¹⁴ Neil Widmar: *World Jury Systems*, New York, Oxford University Press 2000, 81-84. o. (idézi: Fantoly i. m. 116-117. o.)

¹⁵ Badó Attila: *Esküdtszéki ítéletek. Futni hagyott bűnösök?* Studio Batiq, 2004. 187. o.

¹⁶ Vö. Fantoly i. m. 119. o.

részletek felelevenítésére, de arra is, hogy a fél valamely, korábban jelentéktelennek tűnő mozzanatra felhívja a figyelmet.

Az iratismertetés azonban fontos szerepet tölt be abból a szempontból is, hogy „tudatosítja:” a vád és a védelem a perbeszédben mely bizonyítékokra hivatkozhat jogszerűen, mik azok a tények és a körülmények, amikre a perbeszéd során ki lehet térni. Amennyiben például a büntetés kiszabása szempontjából jelentőséggel bíró személyi körülmények a tárgyaláson nem merültek fel, az erre vonatkozó adatokat ekkor még a bíróság – és így az ülnökök valamint az eljárás többi résztvevője – tudomására lehet hozni. Az iratismertetés azonban neutrális, semmilyen értékítéletet nem hordozhat magában. A bíróság ugyanis nem minősíti a bizonyítékokat, nem rangsorol, és magyarázatot sem fűz azok értékeléséhez. A vád és a védelem képviselőjének kell „rájönnie,” hogy a perbeszédben mely bizonyítékokra kell nagyobb nyomatékkel felhívni a bíróság figyelmét, melyik jelentőségét, relevanciáját érdemes támadni, ezáltal eliminálni a döntés alapjául szolgáló körből. Ezért a magyar büntetőeljárásban a vád és a védelem képviselői bizonyos értelemben „lépeshátrányban” vannak az angolszász országban praktizáló kollégáikhoz képest.

Összefoglalva megállapítható, hogy mind az ülnökrendszernek, mind az esküdtszéki rendszernek vannak előnyei és hátrányai, az egyesbírói ítélkezéshez viszonyítottan.

A társasbíráskodás legnagyobb előnye a döntés testületi jellege, míg legnagyobb hátránya, hogy korunk rendkívül bonyolult, magas fokú szakmai felkészültséget igénylő ügyeiben a laikus elemek már kevésbé képesek segíteni a szakszerű, azaz végleges döntés kialakítását. Leszögezhető az is, hogy az egyesbíró eljárása gyorsabb és költségkímélőbb, ugyanakkor az egyesbíró esetében fennáll a rutinszerű döntések meghozatalának a veszélye, valamint a felsőbb bíróságnak való megfelelni vágyás.

Véleményem szerint a pártatlanság biztosítása adja az állampolgári jelenlét legnagyobb súlyát a büntetőeljárásban. Az esküdtek ülnökökhöz viszonyított nagyobb létszámára és az esküdtszék eljárásban betöltött szerepére tekintettel ez az előny az esküdtszék esetében valósul meg igazán. Végezetül mind az ülnöki, mind az esküdtszéki rendszer elemzése során felmerült a szaktudás kérdése, tehát az, hogy bizonyos ügyek tárgyalása esetén speciális tudással rendelkező laikusok bevonása válhat szükségessé. A szakülnökök illetve speciális

esküdszék működésének köszönhetően a történeti tényállás feltárása egyszerűbbé, gyorsabbá válhat, és esetenként szükségtelenné teheti a szakértői bizonyítást is.

2. Bizonyítás a büntetőeljárás során

Minden rendszerben a bizonyítás a büntetőeljárás központi kérdése. Ebben a körben nyilván determináló szerepe van, hogy az eljárási törvény materiális vagy formális igazság fogalmat értékesít-e.

Az angolszász és a kontinentális büntető eljárási rendszerek között egyik legjellegzetesebb eltérés éppen a bizonyítási szisztéma különbségeiből fakad. Míg az inkvizitórius elveken nyugvó kontinentális eljárási rendszerben a büntetőeljárás célja az *anyagi igazság* kiderítése, majd ezt követően az igazság „szolgáltatása,” addig az angolszász eljárási rendszerben úgy tűnik kevesebbel is „beérik,” nem törekednek másra, „csupán” jogszolgáltatásra: az igazságnak jogi keretek között – főszabály szerint – a tárgyalóteremben történő megállapítására. Az akkuzatórius eljárás célja a jogvita eldöntése, a jogvita igazságának megállapítása. Az eljárás során a *formális igazságot* keresik, a felek vitájának eldöntéséhez szükséges mértékben.¹⁷

Az angolszász országokban a bizonyítás fő színtere hagyományosan a tárgyalóterem, a nyomozás csupán a bizonyítékok összegyűjtésére irányul. Angliában a vizsgálati szakaszban felkutatott bizonyítékokat nem vizsgálják, csupán a bíróság előtt.

Az Amerikai Egyesült Államok büntetőeljárásában kitüntetett szerepe van az eljárási garanciáknak, különösen igaz ez a nyomozási szakaszra. Az egyén hatósággal szembeni jogait az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya tartalmazza, melynek sorai között számos eljárásjogi rendelkezést felfedezhetünk. Ennek elsődleges oka az, hogy az amerikaiak számára a jogállamiság az eljárási garanciákban nyilvánul meg. Az Alkotmány hivatott arra, hogy a kormányhatalmat és a rendőrséget a nyomozásban és a bizonyítékok felhasználásában korlátozza.¹⁸ Emögött az a megfontolás áll, hogy az egyén akkor a legvédtelenebb, amikor szemben találja magát az államhatalom rendőri szerveivel. Az egyenlőtlen erőviszonyokat kompenzálni kell, abban az esetben is, ha csorbát szenved a bűnüldözés hatékonysága.¹⁹ Az

¹⁷ Erdei Árpád: Mi az igazság? A büntetőítélet igazságtartalma (Szerk.: Erdei Árpád) Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 13. o.

¹⁸ vö. Szabó András: A büntetőjog reformja. G & G Kiadó, Budapest, 1992. 171-172. o.

¹⁹ Szabó András i. m. 202-203. o.

Amerikai Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában számos esetben meg is nyilvánult a nyomozással szembeni gyanakvás a garanciák érvényesülése feletti örökös formájában akár az anyagi igazság érvényesülésének rovására is.

A rendőrség – a kontinentális modellhez viszonyítva tehát – korlátozott jogkörrel rendelkezik a bizonyítékok felkutatását illetően, azonban a rendőrség mellett az ügyészség is végez nyomozási cselekményeket. Az angol szabályokhoz hasonlóan a rendőrség nem, csupán az ügyész szerezhethet be a nyomozás során tanúvallomásból származó bizonyítékot. A tanúk idézése és kihallgatása az ügyészség által felügyelt, laikusokból álló vádtanács (Grand Jury) jogkörébe tartozik. A kontinentális rendszerrel ellentétben sem a rendőrség, sem az ügyész nem készít a bíróság elé terjesztendő összefoglaló anyagot a nyomozási cselekményekről, az ügyiratot kizárólag a tanúvallomások és egyéb bizonyítékok alkotják.²⁰ Damaška az angloamerikai és kontinentális bizonyítási rendszerek összehasonlítása során leszögezte, a bizonyítás tekintetében kiemelkedő fontosságú az a körülmény, hogy a bíró a tárgyalás előtt megismerheti-e a nyomozás eredményét.²¹ Nem igényel különösebb magyarázatot az a megállapítás, hogy a döntéshozó, így akár az egyesbíró, akár az esküdtszék gondolkodását nagymértékben befolyásolják azok az információk, amelyeket a tárgyalás előtt megszerz. Abban a szisztémában, amelyben a bizonyítás a tárgyaláson történik, és ahol az eljárásnak egyébként is elsődleges célja a felek jogvitájának rendezése, logikusnak tűnik az, hogy a döntéshozó prekonceptiótól mentesen lépjen be a bizonyítás folyamatába. Ebből a szempontból maximálisan indokolt az esküdként kiválasztott személyek – egyébként igen költséges – izolálása a tárgyalások megkezdése előtt.

A tárgyalási szakaszban folytatott bizonyítás megvizsgálása előtt rögzíteni kell: a vádalku intézményéből eredően – különösen az Egyesült Államokban – az összes büntetőügy jóval kevesebb hányada kerül bíróság elé, mint a kontinentális jogrendszerekben. Amennyiben az előkészítő szakasz végéig „sikerül” beszerezni a vádlott beismerő vallomását, a tárgyalást nem tűzik ki. Ez a körülmény nem hagyható figyelmen kívül a két jogrendszer összehasonlítása során. A kontinentális jogrendszerben a nyomozás – illetve az annak keretében lefolytatott bizonyítás – az eljárás egészéhez viszonyítva általában nagyobb jelentőséggel bír, mint az angolszász jogrendszerben.

²⁰ Gordon Mahler: Az amerikai büntetőeljárás vázlata, Büntető eljárásjogi olvasókönyv (szerk: Tóth Mihály), Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 72. o.

²¹ Damaška, M. R.: Evidentiary Barriers to Conviction and Two Models of Criminal Procedure: A Comparative Study. University of Pennsylvania Law Review 1973. 509. o

A magyar büntetőeljárás törvény szerint nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.²² A bizonyítási eszközök kizárására vonatkozó szabályok egységesen a büntetőeljárás törvényben nyertek szabályozást, mely a tilalmazott módszereket, eseteket kimerítően tartalmazza. Ilyenek többek között a tanúvallomásra vonatkozó abszolút és relatív akadályok,²³ a szakértő kizárásának szabályai,²⁴ vagy a terhelt kötelező hatósági figyelmeztetésére vonatkozó szabályok,²⁵ stb. A magyar szabályozás nemzetközi összehasonlításban is megfelelőnek tűnik, hiszen a bizonyítékok kizárásának szankciója nem kizárólag a terhelt eljárási jogainak sérelmét szankcionálja. Ugyanakkor a bírói gyakorlat szerint nem zárható ki valamely bizonyíték technikai jellegű szabálysértés miatt, ha alapjog megsértésére nem kerül sor (BH 1996. 246).

A kontinentális eljárási rendszerhez tartozó országokban – így hazánkban is – a bizonyítékok kizárásában a bizonyítékok *nyomozás során* történő „beszerzésének” törvényessége játssza a kulcsszerepet. Így a magyar Be. 77. § (1) bekezdése alapján a bizonyítási eszközök felderítése, összegyűjtése, biztosítása és felhasználása során a törvény rendelkezései szerint kell eljárni. Jogszabály elrendelheti a bizonyítási cselekmények teljesítésének, a bizonyítási eszközök megvizsgálásának és rögzítésének, valamint a bizonyítási eljárások lefolytatásának meghatározott módját. Arra azonban, hogy egy adott bizonyíték az előbbi szabályok megsértése folytán olyan mértékű fogyatékossgal bír-e, melynek következtében a Be. 78. § (4) bekezdésének rendelkezéseire tekintettel ki kell rekeszteni a bizonyítékok köréből, esetenként csak a bizonyítási eljárás lefolytatása után derül fény, és a megfelelő következtetés levonására csupán az ítélet indokolásában kerül sor. Ugyanakkor például egy angol bíró az 1984. évi PACE 78. §-ának rendelkezései alapján mérlegelési jogkörrel rendelkezik annak a kérdésnek az eldöntésekor, hogy még a tárgyalás megkezdése előtt elutasít-e valamely, a nyomozás során törvényellenesen beszerzett bizonyítékot. A szabálytalanul beszerzett bizonyíték elutasítása azonban itt sem automatikus.²⁶

A két eljárási rendszer összehasonlítása során arra a megállapításra juthatunk, hogy a magyar szabályozás a tiltott módon beszerzett bizonyítékokkal kapcsolatban a beszerzés *módjára*

²² Be. 78. § (4) bekezdés

²³ Be. 81-82. §

²⁴ Be. 103. §

²⁵ Be. 117. § (2) bekezdés, Be. 289. § (2) bekezdés

²⁶ Herke Csongor: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei. Egyetemi jegyzet, Pécs, 2011. i. m. 46. o.

koncentrál, az amerikai szabályok azonban csak akkor írják elő a bizonyíték kizárását jogsértés esetén, ha a jogsértést *a nyomozó hatóság tagja* vagy a feljelentő követte el. A jogellenesen beszerzett bizonyítékok kizárására vonatkozó szabályok ugyanis azt USA-ban azt hivatottak megakadályozni, hogy a nyomozó hatóság tagjai jogsértő cselekményeket kövessenek el a feladataik teljesítése során. Harmadik személy jogsértése esetén nincs alap a bizonyíték kizárására. Az angol bírói gyakorlatban pedig elsődleges szempont a vizsgálat tárgyát képező bizonyíték *megbízható* volta.²⁷

A különbség okát a két különböző büntetőeljárás rendszer különböző céljában, illetve az ítélethozatal módjának különbözőségében látom. Az inkvizitórius gyökerekkel rendelkező kontinentális jogrendszerben a materiális igazság kiderítése iránti elköteleződés szükségessé teszi a bizonyítékok széles vertikumának befogadását. Fontos szempont az is, hogy a tény- illetve jogkérdésben való érdemi döntéshozásra egyidejűleg kerül sor, minden esetben jogi végzettségű személy közreműködésével. (Ez elméletileg garanciát jelent arra, hogy a bizonyíték jogellenes mivoltát felismerjék.) Az angolszász országokban – különösen a technika korábbi fejlettségi szintjén – a tanúvallomással történő bizonyítás volt az elsődleges, a súlyos bűncselekmények miatt indult eljárásokban pedig elsősorban a tanúk nyilatkozataira támaszkodva laikusok hoztak döntést a vádlott bűnösségének kérdésében. Egy véletlenszerűen kiválasztott, nem feltétlenül intelligens esküdt adott esetben hajlamos lehet téves következtetés levonására közvetett, illetve származékos bizonyítékok alapján is, különösen akkor, ha a vádlott személye egyébként sem szimpatikus a számára. Végezetül a későbbiekben részletezett – ügyfelek által folytatott – keresztkérdézéses kihallgatási módszer is szükségessé tette a bizonyítékok kizárásának részletekbe menő szabályozását, hiszen a tanúkhöz és szakértőkhöz intézett kérdéseket ebben az eljárás rendszerben nem az objektív, pártatlan és független döntéshozó teszi fel, hanem az egymással ellenérdekű felek.

A bizonyítékok kizárására vonatkozó szabályok között mind az angol, mind az amerikai büntetőeljárásban kiemelkedő szerep jut a *hearsay evidence* szabályainak. Nem terjeszthetők a bíróság elé hallomásból származó adatokra vonatkozó tanúvallomások, tehát a tanú nem hallgatható ki abban az esetben, ha az ügyre vonatkozó állítása nem a saját észlelésén alapul. Ezt a szigorú elvet azonban a bírói gyakorlat az USA-ban és Angliában is „árnyaltabbá” tette a főszabály alóli kivételek igen részletes kidolgozása útján, annak érdekében, hogy a releváns és megbízható bizonyítékok pusztán formai okból történő kirekesztése ne akadályozza a

²⁷ Kis László: A büntetőeljárás törvény első éve. Debreceni konferenciák IV. Debrecen, 2005. 61. és 64. o.

vádlott bűnösségének megállapíthatóságát.²⁸ A hearsay evidence szabályozása elsősorban a keresztkérdézéses kihallgatás során bír jelentőséggel, különösen a vádlott azon jogára tekintettel, hogy kérésére őt vádlójával (ellene valló személlyel) szembesíteni kell a tárgyaláson. A hazai szabályok ezért nem tartalmazzak hasonló tiltást, így a büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz²⁹ illetve az abból nyerhető bizonyíték, így a származékos bizonyíték is. Utalni kell ugyanakkor arra, hogy az uralkodó jogirodalmi álláspont szerint az egyedülálló közvetett bizonyíték nem bizonyíték, azonban valószínűségi következtetési alapot biztosíthat a büntetőjogilag releváns tény szempontjából.³⁰

Az angolszász tárgyalás jellemzése kapcsán gyakran találkozunk a hazai szakirodalomban az „ügyféli per” kifejezéssel. E fogalom tömör összefoglalása annak, hogy az angolszász büntetőeljárásban a bizonyítás a felek dolga, az ő feladatuk állításaik igazolása céljából bizonyítékokat bemutatni, a tanút illetve a szakértőt idézni és kihallgatni, stb. Az angol bíró hagyományosan passzív, általában nem feladata a bizonyítás irányának meghatározása, de elméletileg nem kizárt, hogy olyan személyt idézzon a tárgyalásra, akinek a kihallgatását a felek nem indítványozták.³¹

A bíró illetve az esküdtszék először a vád verzióját hallgatja meg. A bizonyítást a vádló kezdi, a bizonyítékok bemutatásának sorrendjét is az ügyész határozza meg a vád igazolására legalkalmasabb módon. Ezután a védő ismerteti a védelem álláspontját, és ismerteti azokat a bizonyítékokat illetve szólítja azokat a tanúkat, akik a vádlottra kedvezően vallanak.

A tanú megbízhatóságáért az a fél „szavatol,” aki a tanút idézte. (Ez nem ugyanazt jelenti, mint hazánkban, hogy a „megbízhatatlan,” „nem megfelelő” tanú annak a félnek a bizonyítási esélyét rontja, aki a kihallgatását indítványozta. Amennyiben a tanú a tárgyaláson „meggondolja magát,” kijelenti, hogy „már nem emlékszik,” a nyomozás során tett vallomásával ellentétesen nyilatkozik, vagy – mivel megbocsátott a vádlottnak – él mentességi jogával, és egyáltalán nem tesz vallomást, a bizonyítás „előre eltervezett” menetét és eredményét jelentősen befolyásolhatja.) Angliában a tanú a legjobb szándéka ellenére is könnyen válhat „rossz tanúvá.” A tanúhoz intézett kérdések egy része a szavahihetőségének

²⁸ Minderről részletesebben ld. Kelemen Ágnes: A bizonyítás egyes kérdései a büntető eljárásban Angliában. Magyar Jog. 1991/8. 486-487. o. és Fantoly i. m. 137-138. o.

²⁹ Be. 78. § (1) bekezdés

³⁰ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntetőeljárásban. Dialóg Campus Kiadó Budapest – Pécs, 2006. i. m. 114. o.

³¹ Elek Balázs: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2007. 159. o.

megkérdőjelezésére irányulnak. Ezek a kérdések azonban nem csupán „kontroll” jellegűek, hanem sok esetben kifejezetten „beugratósak.”

A tanút szólító fél az egyenes kihallgatás során nem tehet fel olyan, ún. rávezető kérdéseket, amelyek eleve a tanú szavahihetőségét hivatottak alátámasztani. Az egyenes kihallgatás után a vád tanúját a védelem, a védelem tanúját a vád hallgatja ki. A tanú szavahihetőségének ellenőrzésére a keresztkérdés szolgál, amit a felek legtöbbször nem is az objektív igazság kiderítésére alkalmaznak, hanem a tanú jellembeli hibáinak a felfedésére. A keresztkérdés során tehát nem csupán a tanúvallomás (tehát a bizonyítási eszköz) hitelességét vizsgálják, hanem magának a tanúnak, mint magánembernek a megbízhatóságát is.

Ez a módszer, bár egy magyar jogász számára megbotránkoztatónak tűnhet, több szempontból is elősegítheti a mérlegelési tevékenységet. Az USA-ban az *impeachment* (a tanú hitelességét támadó) eljárás elsődleges célja, hogy feltárja a tanú elfogultságát, testi-szellemi fogyatékoságát, azonban arra is alkalmas, hogy rávilágítson a tanú vallomásának korábbi nyilatkozatával ellentétes voltára.³²A hazai büntetőeljárás során a bírónak, illetve adott esetben az ügyésznek és a védőnek is joga van olyan típusú kérdéseket intézni a tanúhoz, amelyek célja annak kiderítése, nem elfogult-e a tanú az ügyben, vagy a vádbeli cselekmény észlelésekor viselte-e a szemüvegét, esetleg nem ivott-e a vádbeli napon túl sok alkoholt. Az ilyen jellegű – a karakter-bizonyítás kategóriáját megközelítő – kérdések azonban állásponthoz szerint túl „offenzívak” ahhoz, hogy a pártatlan döntéshozó a tanú kihallgatása során éljen velük: jobban illeszkednek a vád, illetve a védelem kérdezési módszerei közé.

A tanú szavahihetőségének a vizsgálata – tekintettel arra, hogy a magyar büntetőeljárás szabályok szerint a tanú kihallgatását főszabály szerint a tanácselnök bíró végzi – hazánkban nem jellemző, bár állásponthoz szerint a Be. nem zárja ki a szavahihetőség vizsgálatára irányuló kérdések feltevését. Igaz ugyanakkor, hogy a törvény szerint a bizonyításnak azokra a tényekre kell kiterjednie, amelyek a büntető és a büntető eljárási jogszabályok alkalmazásában jelentősek,³³ továbbá tanúként az hallgatható ki, akinek a bizonyítandó tényről tudomása lehet,³⁴mely szabályokból – első olvasatra – arra a következtetésre juthatunk, hogy a tanúnak kizárólag az általa észlelt, és a bűncselekménnyel összefüggésbe hozható tényekkel kapcsolatban kell nyilatkozatot tennie, nem pedig saját személyével kapcsolatban. Nem lehet kikerülni azt a kérdést, hogy a tanú személyiségi jogainak védelme

³² Fantoly i. m. 138.o.

³³ Be. 75. § (1) bekezdés

³⁴ Be. 79. § (1) bekezdés

milyen mértékű korlátozást jelent a bíró, valamint a vád és a védelem által folytatott kihallgatás illetve kérdésfeltevés során, amennyiben bármelyiküknek alapos kételye támadt a tanú szavahihetőségét illetően. (A Be. 77. § (2) bekezdése alapján ugyanis a bizonyítási cselekmények végzésekor az emberi méltóságot, valamint az érintettek személyiségi jogait³⁵ tiszteletben kell tartani.) Figyelembe kell vennünk azt a tény is, hogy a bírónak az ítélet indokolásakor számot kell adnia arról, ha valamely bizonyítéknak nem tulajdonított jelentőséget a tényállás megállapítása során. Amennyiben erre azért került sor, mert a bizonyíték hitelességét illetően komoly kétsége merült fel, az indokolásban erre is ki kell térnie. A hatályos polgári törvénykönyv vonatkozó rendelkezéseit nem sérti a bizonyítási eljárás keretében a tanúhoz intézett olyan kérdés, amely – tartalmából levezethetően – arra utal, hogy a kérdést megfogalmazó bíró, ügyész vagy védő véleménye szerint a tanú nem tűnik szavahihető személynek, amennyiben a kérdés – illetve később a válasz alapján levont következtetés – nem indokolatlanul bántó, továbbá nem meríti ki a tanú személyére vonatkozó sértő, valótlan tényállítás kritériumát.

A kontinentális büntetőeljárás kódexek, így a hazai törvény előírásai szerint a bizonyítás felvétele a vádlott illetve vádlottak kihallgatásával kezdődik. A hatályos szabályok értelmében a vádlottat a tanács elnöke hallgatja ki, melynek menete a következő. A vádlott személyazonosságának megállapítása, valamint a törvényben előírt adatainak egyeztetése után a tanács elnöke tisztázza, hogy a vádlott megértette-e a vádat, illetve – szükség esetén – a vádat elmagyarázza neki. Ezt követően lehetőséget ad a vádlottnak arra, hogy a váddal kapcsolatos álláspontját kifejtse. A tanács elnökének kérdésére nyilatkoznia kell arról, hogy elismeri-e büntetőjogi felelősségét. Amennyiben a vádlott nem ismeri el a bűnösségét, és vallomást kíván tenni, a kötelező figyelmeztetések elhangzása után lehetőséget kell neki adni arra, hogy a védekezését is magában foglaló vallomását összefüggően előadja. A meghatalmazott védők eltérő javaslatától eltekintve a vádlottak az egyszerűség kedvéért általában szívesebben válaszolnak kérdésekre, mintsem összefüggően előadnák a védekezésüket. Az összefüggő vallomás után, vagy ahelyett a vádlotthoz először a tanács elnöke intéz kérdéseket, majd azt követően az ügyész, a vádlott védője, végül a sértett, a

³⁵ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény 2:43. §-nak d) pontja szerint a személyiségi jogok sérelmét jelenti különösen a becsület és a jóhírnév megsértése. A Ptk. 2:45. § (1) bekezdése alapján a becsület megsértését jelenti különösen a más személy társadalmi megítélésének hátrányos befolyásolására alkalmas, kifejezőmódjában indokolatlanul bántó véleménynyilvánítás. A (2) bekezdés értelmében a jóhírnév megsértését jelenti különösen, ha valaki más személyre vonatkozó és e személyt sértő, valótlan tény állít vagy híresztel, vagy valós tény hamis színben tüntet fel.

magánfél illetve – az őt érintő körben – az egyéb érdekelt, továbbá a szakértő.³⁶ A vádlott első kihallgatása, a váddal kapcsolatos nyilatkoztatása tehát a bíró kezében van, ami ellentétes az angolszász modellben tapasztalt bírói szereppel. A bíró bizonyítási eljárásban betöltött funkciója azonban többféle szerepfelfogással párosulhat. A bíró optimális esetben neutrális tud maradni, és képes arra, hogy objektíven kérdezzen. Kérdései nem sugallják az ügyről alkotott véleményét, noha a nyomozási iratok tanulmányozása után nyilvánvalóan kialakult benne egy kép a vádlottról és a vádról. Előfordul azonban, hogy a bíró azonosul a váddal vagy a védelemmel, ami a pervezetésben és kérdezési módjában is megnyilvánul. Ez két szempontból is problémát jelenthet. Egyfelől rossz irányba terelheti a bizonyítási eljárást, másrészt azt a benyomást kelti, hogy a bíró nem pártatlan. A védelem ilyenkor az ártatlanság vélelmének, illetve az *in dubio pro reo* elv érvényesülésének hiányára hivatkozhat. (Eljárási pozíciójából eredően az ügyész azonban bajosan hivatkozhat bármiféle eljárási alapelv megsértésére, illetve eljárási „jogainak” csorbítására.)

Amennyiben tényként fogadjuk el, hogy a tanú, a vádlott, illetve a szakértő kihallgatása a bizonyítás részét képezi, a bíró imént részletezett tevékenysége ellentétben áll a Be. 4. § (1) bekezdésével is, mely a bizonyítás kötelezettségét a vádlóhoz telepíti.

A Be. azon – a gyakorlatban viszonylag ritkán alkalmazott – szabálya, mely szerint a tanút az ügyész, a vádlott vagy a védő indítványára az indítványozó hallgatja ki kérdések feltevésével,³⁷ megteremtették az ügyféli per irányába történő elmozdulás lehetőségét.

A hazai szakirodalom tanulmányozását követően meg kellett állapítanom, hogy a bizonyítás témakörében a bíró tárgyalási aktivitása az egyik legvitatottabb terület. Király Tibor már 1968-ban akként foglalt állást, hogy a tárgyaláson a terhelt első kihallgatásának vádló jellege van. Amennyiben az első kihallgatást a tanács elnöke végzi, óhatatlanul vádlói pozícióba kerül, ami a bíró esetében megengedhetetlen. Király álláspontja szerint a bírói aktivitás az igazság megállapításának eszköze. De ez az aktivitás a cél veszélyeztetése nélkül csökkenthető az ügyészi kérdezés útján.³⁸ Cséka Ervin ezzel ellentétes álláspontot fogalmazott meg 1999-ben és bírálta az 1998. évi Be. miniszteri indoklását, mely semmiféle magyarázatot nem fűzött a bevezetni kívánt új szabályhoz, mely szerint „a vádlottat először kérdések feltevésével az ügyész hallgatja ki.” Cséka szerint azonban nem is hozhatók fel meggyőző

³⁶ Be. 286. § (1) bekezdés, 288. § (3) bekezdés, 289. § (1) és (2) bekezdés, 290. § (1) bekezdés

³⁷ Be. 295. §

³⁸ Király Tibor: A kihallgatás rendszere a tárgyaláson. Magyar Jog, 1968. évi 4. szám 206-207. o.

érvek a változtatásra, „miért célszerűbb, ésszerűbb az eddig klasszikusnak mondható tanácselnöki feladatnak, a vádlott kihallgatásának átruházása a vád képviselőjére a tárgyaláson.” Véleménye szerint ez a megoldás nincs összefüggésben a tanúkra és szakértőkre vonatkozó keresztkérdés intézményével sem.³⁹ A törvény az imént idézett szabály mellőzésével lépett hatályba, tehát a tanács elnöke megőrizte primátusát a tárgyaláson, a bíró tárgyalási aktivitását azonban továbbra is számos kritika éri.

A bizonyítékok értékelésének témaköréhez kapcsolódik a vádlott *hallgatáshoz való joga* is, melynek az Emberi Jogok Európai Egyezményében részes valamennyi állam büntetőeljárásai gyakorlatában érvényesülnie kell. A hallgatáshoz való jog elvi alapjait ma az angolszász és kontinentális országok egyaránt magukénak vallják. A magyar büntetőeljárás törvény is rögzíti, hogy a vád bizonyítása a vádló feladata, ő viseli a bizonyítás terhét.⁴⁰ Ezzel szorosan összefügg az önvádra kötelezés tilalma, mely szerint senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen, és önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson.⁴¹ „A hallgatás jogának a bizonyítási eljárásban az a természetes következménye, hogy a vádlott hallgatásából nem lehet számára terhelő következtetést levonni, a vád nem hivatkozhat a bűnösség megállapítására irányuló indítványában erre, mint terhelő adatra.”⁴² 1994 előtt Angliában a gyanúsított jogi következmény nélkül élhetett ezzel a joggal a rendőrségi kihallgatáson, és dönthetett úgy, hogy védekezését először a tárgyaláson kívánja feltárni. A hallgatás jogával a tárgyaláson is élhetett, és ebből semmilyen hátrányos következménye nem származhatott.⁴³ A bírói gyakorlat azonban a vádlott hallgatását – támogató bizonyítékok létezése esetén – a terhére értékelte. A Court of Appeal 1981-ben kifejtette: ha a vádlott olyan körülmények között hallgat, amikor az volna természetes, hogy tiltakozik, illetve kimentí magát az ellene felmerült bizonyítékkal szemben, hallgatása terhelő adatként vehető figyelembe.⁴⁴ Az 1994. évi Criminal Justice and Public Order a kihallgatás előtti figyelmeztetés szövegét az előbbiekre tekintettel megváltoztatta. A figyelmeztetés során fel kell hívni a terhelt figyelmét arra, hogy amennyiben nem nyilatkozik („nem mond semmit”) vagy válasza nem teljes körű („nem említ valamit, amikor kérdezik”), rossz hatással lehet a

³⁹ Cséka Ervin: A büntető tárgyalási rendszer. Különnyomat a Veres József Emlékkönyvből. Szeged, 1999. In: Vázlatok és szemelvények a büntető-eljárásjog tanulmányozásához II. (Szerk.: Tóth Mihály) Budapest, 2000. 61. o.

⁴⁰ Be. 4. § (1) bekezdés

⁴¹ Be. 8. §

⁴² Kelemen i. m. 488. o.

⁴³ Roger Leng: The remoulding of Criminal Justice in England in the 1990s, Kriminálpolitika és büntető igazságszolgáltatás Nagy-Britanniában a 90-es években (Szerk.: Lévay Miklós), Bíbor Kiadó, Miskolc, 2000. 36-37. o.

⁴⁴ Kelemen 1991. i. m. 488. o.

védekezésére a bíróságon.⁴⁵Említést érdemel, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban EJEB) gyakorlata is arra hajlik, hogy nem feltétlenül tilos a vádlott hallgatásából rá nézve hátrányos következtetéseket levonni a tárgyaláson, ha a hallgatásnak „ésszerű oka” nem állapítható meg.⁴⁶Találkozhatunk ugyanakkor olyan EJEB döntéssel is, mely rögzíti: a vádlott – védői javaslatnak megfelelő – döntése, mely szerint nem tesz vallomást, indokolt és ésszerű is lehet, így az nem róható feltétlenül a terhére.⁴⁷ Mindezek alapján a hazai joggyakorlat számára is levonhatjuk azt a következtetést, hogy semmilyen tény, így a vádlott hallgatását sem értékelhetünk izoláltan, függetlenül az egyéb bizonyítékoktól és attól, hogy a vádlott a védő javaslatára milyen védekezési taktikát választ. A vádlott beismerésének és hallgatásának a jelentőségét egyaránt a bizonyítékok mérlegelésére vonatkozó általános szabályok szerint kell megítélni, hiszen, ha a bizonyítékoknak nincs a *törvényben* előre meghatározott bizonyító ereje, ilyen a bírói gyakorlat alapján sem jöhet létre.

A vádlott hallgatáshoz való jogával szorosan összefügg a *beismerés önkéntességének* kérdése. Bócz Endre a nyomozó hatóság kihallgatási taktikájának elemzése során megkülönbözteti az erőszak vagy fenyegetés útján „kicsikart” és azon vallomásokat, melyek bár nem törvényellenesek, de morálisan elítélendők. Ilyenek például az előny ígérese útján kieszközölt vallomások. Különösen tilos az olyan ígéret, amely hamis beismerés kiváltására alkalmas. Létezik azonban a morálisan sem elítélendő ún. taktikai blöff, melynek tipikus esete a gyanúsított megtévesztése a meglévő bizonyítékok mennyisége és minősége felől. Morálisan tilos ugyanakkor a gyanúsítottat a jogszabályok tartalmát illetően tévesen tájékoztatni, és – Bócz szavaival élve – „ellenjavalt” nem létező bizonyítéokra hivatkozni.⁴⁸ Mindezeket átgondolva megállapíthatjuk, hogy a kifejezetten törvényellenes kihallgatáson kívül is könnyű ingoványos talajra lépni a bizonyítás megengedhetőségét illetően. Jóllehet a nyomozás hatékonyságának igénye szükségessé tehet „némi praktika” bevetését, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a nyomozó hatóság eljáró tagjai is emberek, így nem tévedhetetlenek. Megfelelő arányérzék kell a még megengedhető, de hatékony kihallgatási mód kiválasztásához. Egyetérthetünk Bócz Endrével abban, hogy a vádlott a tárgyaláson nincs igazán abban a helyzetben, hogy bebizonyíthassa a nyomozás során tett beismerő vallomása

⁴⁵ Az eredeti angol szöveget ld. Sléder Judit: A büntetőeljárás megindítása. Doktori értekezés. Pécs, 2010. 33. o.

⁴⁶ A megállapításokat a Murray kontra Egyesült Királyság (1994) ügy alapján Tóth Mihály foglalta össze. Belovics Ervin – Tóth Mihály i. m. 55. o.

⁴⁷ A döntés a Condron kontra Egyesült Királyság (2000) ügyben született. Belovics Ervin – Tóth Mihály: Büntető eljárásjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013. 56. o.

⁴⁸ Bócz Endre: A kényszervallatásról. Magyar Jog. 2013/2. 67-69. o.

önkéntességének hiányát. Az általa javasolt angolszász perjogi megoldás, mely szerint az önkéntesség vitatása esetén „a vádhatóságnak kellene ésszerű, kétséget nem hagyó módon bizonyítania” annak fennállását, a kihallgató szobák „bekamerázása” nélkül szintén nehézségekbe ütközik. Le kell szögeznünk tehát, hogy a bírói mérlegelésnek e probléma megítélése kapcsán is kiemelkedő szerep jut.

A két rendszer összehasonlítása során tartózkodnunk kell attól a prekoncepciótól, hogy az „egyik fekete, míg a másik fehér.” Így például bírónak Angliában is be kell avatkoznia, ha azt állapítja meg, hogy az eljárás „rossz irányba halad.” A téves ténymegállapítást kiegészítő jellegű kérdések feltevése útján az angol bírónak vagy magisztrátusnak is meg kell akadályoznia, és az igazság megismerése céljából – elsősorban a vádlott érdekében – joga van arra, hogy további tanúkat idézzon.⁴⁹

A két eljárási rendszer bizonyítással összefüggő jellegzetességeinek egybevetését követően arra a megállapításra jutottam, hogy a büntetőeljárás időszerűségének javítása céljából annak ellenére érdemes az angolszász modell elveiből merítenünk, hogy az Egyesült Államokban ma az akkuzatórius eljárással szembeni bizalmatlanság időszakát élik. A tapasztaltak alapján le kell vonni a következtetést, hogy a társadalom védelmének érdekében a garanciális jogok biztosításának is vannak ésszerű határai. A terhelti jogok érvényesítésének meg kell találni azt az optimális szintjét, amely még nem akadályozza a büntető igazságszolgáltatás működését.

A büntetőeljárások időtartama különösen a bonyolultabb ügyekben jelenleg nem teszi lehetővé a nyomozás szerepének csökkentését. A nyomozási szakaszt szakértő kirendelése esetén egyébként sem lehet lerövidíteni. Másik gyorsítási lehetőség az ügyek tárgyalásának „haladéktalan”⁵⁰ kitűzése annak érdekében, hogy a bizonyítás a tárgyaláson minél előbb elkezdődhessen. Ehhez azonban szükség lenne arra, hogy a bíróság elé kerülő ügyeket még alaposabban „megtűrjük,” tehát az eljárás egyszerűsítését illetve gyorsítását célzó külön eljárásokat a jelenleginél magasabb számban alkalmazzuk. Ennek eredményeként a bíróság nagyobb energiát fordíthat a bonyolult tényállású, nehéz jogi megítélésű ügyek, adott esetben sok vádlottas büntetőügyek elintézésére. Így a „tárgyaló termet igénylő” nagy ügyek esetében talán az is „beleférne,” hogy a büntető eljárás valóban ügyféli perré alakuljon át, melynek során a felek (a vád és a védelem) bizonyítanak, a bíró pedig első sorban mérlegel és dönt.

⁴⁹ Fantoly Zsanett i. m. 132. o.

⁵⁰ A Be. 554/K. § (1) bekezdésében írt szabály általánossá tétele (tehát a tárgyalás határnapjának három hónapon belül történő kötelező kitűzése nem kiemelt jelentőségű ügyekben is) a bíróság infrastruktúrájának további fejlesztését tenné szükségessé.

Amennyiben a bírónak nem kell a bizonyítás „technikai” jellegű lebonyolítására koncentrálnia, nagyobb kapacitása marad a bizonyítékok értékelésére, és arra, hogy a mérlegelési tevékenységéről az ítélet indokolásában számot adjon.

3. A vádalku

Vádalku megkötésére az 1800-as évektől kezdődően kerül sor az Amerikai Egyesült Államokban. A bűnözés növekedése miatt megszorodott büntetőügyek a bűnüldöző hatóságok számára olyan többletmunkát eredményeztek, melyet a korábbi eljárási gyakorlat szerint – ide értve az esküdtbírói szisztémában rejlő nehézségeket – képtelenek voltak ellátni. A kialakult helyzetre informális megoldás született, melyet értelemszerűen a jogi szabályozatlanság jellemzett. Sőt, a vád képviselőjének valamint a vádlott illetve képviselőjének egyeztetéséről a bíróság hivatalos tudomással nem rendelkezett, hiszen azt kifejezetten titkolták.⁵¹

A bíróságok a múlt század első felében még vonakodtak a vádalku elismerésétől. Egyes tagállamok törvényhozása meg is tiltotta az alkalmazását, ilyen típusú megállapodásokra Texas állam területén például nem kerülhetett sor. Nem túlzás állítani, hogy a törvényesség elfogadását a publikációk is elősegítették, hiszen az 1960-as években már a sajtó és a szakirodalom is említést tett e megállapodások létezéséről.⁵² 1968-ban az Amerikai Ügyvédi Testület a vádalku gyakorlatára vonatkozóan irányelvet bocsátott ki.⁵³ A jogszerűség elismerésére azonban csak az 1970-es évek elején került sor, méghozzá az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának a Boykin kontra Alabama (1969), a Brady kontra Egyesült Államok (1970), majd a Santobello kontra New York (1971) ügyekben hozott döntései alapján. Az előbbi ügyben a Legfelsőbb Bíróság csupán odáig ’merészkedett,’ hogy megállapította, a plea bargaining (beismerési alku) nem alkotmányellenes. A későbbi döntésekben már kifejezetten a vádalku szükségessége mellett érvelt.⁵⁴ A plea bargaining intézményét 1975-ben emelte

⁵¹ A büntetőügyek alku útján történő elintézése az Egyesült Államokban az 1920 és 1933 közötti időszakban vált elterjedté, mégpedig az általános szesztilalom bevezetésének következményeként. (Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2007. 418. o.)

⁵² Kelemen Ágnes: A vádalku illetve megegyezés az Amerikai Egyesült Államok igazságszolgáltatásában. Magyar Jog 1990/10. 858. o.

⁵³ Fakó Edit: Vádalku a kontinentális jogrendszerben. Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Juridica et Politica, XX/1. 2002. 250. o.

⁵⁴ Fantoly i. m. 162. o.

törvényi szintre a Federal Rules of Criminal Procedure (továbbiakban Szövetségi Büntetőeljárás Kódex).⁵⁵ A törvénybe iktatás idővel tagállami szinten is megtörtént.⁵⁶

Az ezredfordulóig Angliában is általánosan elfogadottá vált, hogy a vád és a védelem megegyezik egymással a büntetőeljárás során. A megállapodás keretében a vád vagy elfogadja, hogy a vádlott enyhébb bűncselekmény elkövetését ismeri el, és ezt teszi a vád tárgyává, vagy a vádlott által elkövetett több bűncselekmény közül csupán a beismert bűncselekmények vonatkozásában képviseli a vádat, és a többi vonatkozásában nem mutat fel bizonyítékot (effektíve ejti a vádat). A vádalkunak Angliában kisebb szerep jut, mint az Egyesült Államokban, mert a vádhatóságnak sem a büntetés nemére, sem a mértékére nincs befolyása, arra vonatkozóan nem tehet indítványt. A vádirat felolvasása után a vádlott nyilatkozik: elismeri-e a bűnösségét vagy sem. Beismerés esetén a bizonyítási eljárás lényegesen lerövidül, az gyakorlatilag kimerül a bizonyítékok felsorolásában.⁵⁷ A bíróságok (a magisztrátusok illetve a Crown Court) a bűnösség beismerése esetén a tárgyaláson kiszabható büntetést jelentős mértékben – a büntetés negyedével, harmadával – alacsonyabb mértékben állapítják meg.⁵⁸ Bár a hazai szakirodalom szerint Angliában a vádalku az ügyész korlátozott jogköre miatt kisebb jelentőséggel bír, mint az Egyesült Államokban, a büntető ügyeknek itt is csupán néhány százalékát tárgyalja esküdszék.⁵⁹ A vádalku eredményeként létrejövő beismerési eljárások arányát 30%-ra becsülik.⁶⁰

Az Amerikai Egyesült Államokban Szövetségi Büntetőeljárás Kódexének⁶¹ rendelkezései értelmében a vádlott többféle megoldás közül választhat, amikor a váddal kapcsolatban nyilatkozik. Az első két esetben a bűnösség kérdésében egyértelmű kijelentést tesz: nem ismeri el bűnösségét (*plead not guilty*) vagy elismeri a bűnösségét (*plead guilty*). Köztes megoldásként tarthatjuk számon a harmadik esetet, melynek során a vádlott 'nem vitatja a vádat' és – a bíróság hozzájárulásával – úgynevezett '*nolo contendere*' nyilatkozatot tesz.⁶²

A szövetségi szintű büntetőeljárás szabályok lehetővé teszik a bűnösség feltételes beismerését is. Ez azt jelenti, hogy a vádlott a bíróság és a kormány (képviselőjének)

⁵⁵ Nagy Anita: Büntetőeljárás gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményében, az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának ajánlásaiban, az Európai Unióban és a hazai jogalkotásban. Miskolc, Bíbor Kiadó, 2008. 48. o. (idézi: Fantoly i. m. 163. o.)

⁵⁶ Fakó i. m. 250. o.

⁵⁷ Herke Csongor: Megállapodások a büntetőperben. Monográfia. Pécs, 2008. 121-122. o.

⁵⁸ Farkas Ákos: Konzsenzuális elemek a büntetőeljárásban. Magyar Jog, 1992/8, 511. o.

⁵⁹ Farkas – Róth i. m. 413. o.

⁶⁰ Farkas (1992) i. m. 511. o.

⁶¹ http://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp/rule_11 (letöltve: 2013. december 5.)

⁶² Rule 11 (a) (1)

hozzájárulásával feltételesen bűnösnek vallja magát, vagy feltételesen tesz nolo contendere nyilatkozatot, írásban fenntartva a fellebbezés jogát indítványa kedvezőtlen elbírálása esetére. Fellebbezés esetén a vádlott visszavonhatja a vallomását.⁶³ Ez utóbbi konstrukció nyilvánvalóan vonzóvá teszi a terhelt számára az együttműködést, azonban szükséges hozzá a bíróság és a kormány (képviselőjének) kifejezett beleegyezése, hiszen a megállapodások megkötésével kapcsolatos koncepció szerint a vallomás visszavonására csak a későbbiekben részletezett szabályok szerint van lehetőség.

Amennyiben a vádlott nem vitatja a vádat, a bíróságnak a nolo contendere nyilatkozat elfogadása előtt – az igazságszolgáltatás hatékonysága érdekében – figyelembe kell vennie a felek véleményét és a közérdeket.⁶⁴ Ez azt jelenti, hogy a beismerésként nem értékelhető, de a büntetőeljárás eredményes befejezését elősegítő vádlotti nyilatkozat megtétele esetén a bíróságnak szem előtt kell tartania azokat a szempontokat is, melyek túlmutatnak a büntetőeljárás sikerének statisztikai szempontú megítélésén, így különösen a közösség védelmének célját. Amennyiben a bíró úgy ítéli meg, hogy a vádlott által elkövetett cselekmény tárgyi súlya vagy a vádlott személyében rejlő okok miatt a nolo contendere nyilatkozat elfogadása nem szolgálná a közérdeket, jogosult azt elutasítani.

Abban az esetben, ha a vádlott megtagadja a vallomástételt, vagy ha a megvádolt szervezet nem jelenik meg, ezt a bíróságnak akként kell értékelnie, hogy a vádlott nem ismeri el a bűnösségét. Ebben az esetben a vádlottal nem jön létre megállapodás.⁶⁵

Az Amerikai Egyesült Államok joggyakorlatának elemzése során nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt, hogy a tagállamok különbözően szabályozhatják (és szabályozzák is) életviszonyaikat, és e különböző tagállami szabályok mellett létezik a szövetségi szintű szabályozás. Általános büntetőbírói hatáskörrel a tagállami bíróságok rendelkeznek. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság az egész államszövetséget sértő vagy veszélyeztető bűncselekmények miatt jár el, illetve az összes tagállam összes bíróságára irányadó normákat dolgoz ki.⁶⁶ Ezért a heterogén szabályok alapján viszonylag nehéz egy általános érvényű modellt felállítani, inkább különféle típusok meghatározására van lehetőség. Az egyes típusok meghatározása előtt rögzíteni kell, hogy a csoportosítás alapvetően az ügyész által tett engedmények különféle módozatán alapul. A megállapodások előfeltétele, hogy a vádlott

⁶³ Rule 11 (a) (2)

⁶⁴ Rule 11 (a) (3)

⁶⁵ Rule 11 (a) (4)

⁶⁶ Kelemen i. m. 857. o.

bűnösségre is kiterjedő beismerő vallomást tegyen. A vádlott ezáltal lemond a tárgyaláshoz, valamint a bizonyítás lefolytatásához fűződő jogáról.

A beismerés 'részleges hatályú' változatának, az úgynevezett *nolo contendere* nyilatkozatnak a lényege, hogy a vádlott csupán a büntetőjogi felelősség megállapítása céljából tesz *bűnösséget* beismerő vallomást, mely nyilatkozata nem minősül egyúttal *ténybeli* beismerésnek, így a vallomása más eljárásban – például kártérítés miatt indított polgári perben – nem használható fel.⁶⁷ Az ilyen típusú 'részleges hatályú' beismerés a hazai büntetőeljárás törvény polgári jogi igény elbírálására vonatkozó szabályaival kizárólag olyan módon lenne összeegyeztethető, ha azt a bíróság minden esetben egyéb törvényes útra utasítaná. Ez pedig kétségtelenül megnövelné a polgári ügyben eljáró bíróságok ügyforgalmát.

A beismerési alku lehetséges változatai a hazai szakirodalom szerint a következők:⁶⁸

- *Charge bargaining* (a vádról való megegyezés): lényege, hogy a vádlott az eredetihez képest kevésbé súlyos vád szerint ismeri el a bűnösségét, az ügyész pedig ennek megfelelően módosítja a vádat. A vádról való megegyezés egyik fajtája a *charge reduction*, melynek során az ügyész másik, enyhébben minősülő bűncselekmény miatt emel vádat. (Például rablás helyett lopás miatt.) E körben elképzelhető a minősítő körülmények vonatkozásában tett kompromisszum is. (Például az ügyész nem hivatkozik arra, hogy a vádlott visszaeső.) A *count bargaining* (vádelejtés) esetén a beismerés fejében az ügyész egyes vádpontok képviselétől eltekint.

- *Sentence bargaining* (ítéleti alku): a konkrét büntetésben való megállapodást jelenti. Két válfaja ismeretes. Az egyik, amikor a bíró is részt vesz az egyeztetésen és jelzi, hogy milyen büntetés kiszabását látja indokoltnak. Az alkunak ez a típusa a védelem szemszögéből a legkevésbé kockázatos. Az Egyesült Államok tagállamainak jelentős részében azonban a bíró nem vesz részt az ügyész és a védő megbeszélésén. A büntetési alku egyszerűbb módja csupán a vád és a védelem megállapodását rögzíti arra vonatkozóan, hogy az ügyészi indítvány milyen büntetésre terjedjen ki.

A tagállamok nagy részében többféle variációt is alkalmaznak, bár túlnyomóan egy- vagy kétféle megoldás mellett teszik le a voksukat. A leggyakoribb megoldás, hogy a vád és a

⁶⁷ Kelemen 859. o.

⁶⁸ Farkas Ákos: Mentőöv a büntető igazságszolgáltatásnak: vádalku az USA-ban. In: Nagy Ferenc (szerk.): *Ad futuram memoriam*. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére. Szeged, Pólay Elemér Alapítvány. 2007. 23. o., Pápai-Tarr Ágnes: Vádalku – az amerikai és a magyar valóság. *Jogelméleti Szemle*, 2011/1 3-4. o.

védelem megállapodnak a vád módosításáról és a büntetés kiszabására irányuló ügyészi indítványról.⁶⁹

A Szövetségi Büntetőeljárás Kódex 11.§-a (c) bekezdésének (1) albekezdése az előbbieken ismertetett büntetési alkut (ítéleti egyezséget) és a vádról történő megegyezést is tartalmazza. Az ítéleti egyezés speciális esete a (B) pontban rögzített szabály, melynek értelmében az ügyész a büntetésben való megállapodás nélkül arra tesz indítványt, hogy a bíróság a vádlott kérésének megfelelően hozzon döntést, illetve vállalja, hogy a vádlott kérését a tárgyaláson nem ellenzi.

Előfordulhat, hogy az enyhébb minősítés vagy az egyes vádpontoktól való eltekintés nem jelent elegendő motivációt a vádlott számára, továbbá az is, hogy a bűnösség beismerésén túl az ügyésznek egyéb információra is szüksége van. Ezért a vádalku keretében egyéb kérdésekben is megállapodás köthető.

A vád oldalán:

- Az ügyész lemondhat arról, hogy az állami büntetőeljárást követően a szövetségi bíróság előtt vádat emel. (Ez ugyanis nem ütközik a kétszeres eljárás tilalmába.)
- Az ügyész lemondhat a visszaesői minőség indítványozásáról.
- Az ügyész megállapodhat a vádlottal konkrét büntetés-végrehajtási intézményben történő büntetés végrehajtásról. (Kétségtelen tény, hogy az ebben megnyilvánuló előny az USA területi adottságai alapján nagyobb jelentőséggel bír, mint – adott esetben – magyar viszonyok között.)
- Végrehajtandó szabadságvesztés büntetés indítványozása esetén az ügyész vállalhatja, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját a törvény szerint megállapítható legkedvezőbb mérték szerint fogadja el.
- A büntetés felfüggesztését az általános szabályokhoz képest kedvezőbb feltételekkel határozhatják meg.
- Az ügyész lemondhat a vádlott hozzátartozói, barátai elleni eljárás lefolytatásáról.

Az előbbieket ellentételezéseként a vádlott vállalhatja, hogy:

- a vádlott-társ vagy más személy vonatkozásában vallomást tesz, illetve
- közreműködik a bűncselekmény elkövetőinek felderítésében.⁷⁰

⁶⁹ Grmela Zoltán: Vádalku – az amerikai modell. Magyar Jog. 1993/6 368. o.

⁷⁰ Kelemen i. m. 860. o.

Az alku tárgya tehát büntető ügyenként eltérő lehet, az egyes vádlotti nyilatkozatok elfogadhatósága kérdésében pedig hosszú ideig nem is volt egységes a bírói gyakorlat. Idővel kikristályosodott, hogy a vádlott alapvető jogairól, mint például a fellebbezés jogáról kizárólag a tanulmányban részletezett dokumentálási kötelezettség szigorú betartása mellett mondhat le.

A bűncselekmények sértetti oldalát tekintve azonban nem egyértelmű a vádalku intézményének támogatottsága. Az 1990-es években több tanulmány foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy az áldozatok kifejezetten csalódottak a vádalku megkötésekor, ezért törvényben rögzítették, hogy a büntetőügy elintézése során a sértett kívánságát is figyelembe kell venni.⁷¹

A jogintézmény megítélése során nem lehet figyelmen kívül hagyni a bűnözés volumenét, a közbiztonság színvonalát, a lakosság ebből fakadó komfortérzetét, és azt sem, hogy az állami költségvetésből mekkora összeg jut az igazságszolgáltatás működtetésére. Van némi ráció abban a megfontolásban is, hogy az állam lemond az adott bűncselekménnyel szemben kiszabható optimális mértékű büntetésről cserébe azért, hogy minél kevesebb bűncselekmény maradjon jogkövetkezmény nélkül.

Ugyanakkor egyet lehet érteni Weigend állításával, mely szerint a vádalku az igazságszolgáltatás saját hatékonyságát, és nem az *igazságos büntetéshez* fűződő társadalmi érdeket szolgálja.⁷² (Egyes adatok szerint a bűnösséget beismerő vádlottak az Egyesült Államokban 30-40 %-kal enyhébb büntetést kapnak, mint azok, akiket ugyanolyan bűncselekmény miatt tárgyaláson ítélnék el.)⁷³ Azonban az sem szolgálja a társadalom érdekét, ha az igazságszolgáltatás leterheltsége miatt az állam *nem képes minden bűncselekménnyel szemben hatékonyan fellépni*. Egymással konkuráló érdekekről lenne tehát szó? Feltehető a kérdés: mi szolgálja jobban a társadalom belső rendjét? Az ismertté vált bűnelkövetők nem tökéletesen arányos és nem tökéletesen igazságos megbüntetése a lehető legszélesebb körben, vagy pedig a 'patikamérlegben kimért,' a bűncselekmény tárgyi súlyához, a bűnösség fokához, az elkövető társadalomra veszélyességéhez, valamint az egyéb enyhítő és

⁷¹ Révész Judit: A vádalku alkalmazásának tapasztalatai az Amerikai Egyesült Államokban. Jogtudományi Közöny. 1999/6 272. o.

⁷² idézi: Farkas i. m. 512. o.

⁷³ Révész i. m. 272. o.

súlyosító körülményekhez igazodó büntetés, az előbbihez viszonyítva kétségtelenül szűkebb körben.

Álláspontom szerint egy ilyen típusú kérdés eldöntéséhez a társadalom széles rétegeit érintő vizsgálatra lenne szükség, így nem elsősorban jogász feladat, hanem a jogpolitika illetve a jogszociológia területére tartozik. Magyar jogásként azonban állást lehet foglalni azzal kapcsolatban, hogy a jelenlegi büntetőeljárás szabályoktól eltérő, az angolszász hagyományoknak megfelelő jogi megoldások összhangban állhatnak-e a büntetőjog hatályos magyar szabályaival. Az sem elhanyagolható szempont, hogy vajon a hazai ítélkezési gyakorlatban jelen van-e olyan mértékben a vád és a védelem informális megállapodása, mely akár az angolszász országokban, vagy akár Németországban tetten érhető volt a szabályozást közvetlenül megelőző időszakban. A kérdés megválaszolásakor szem előtt kell tartanunk a büntetés céljának törvényi definícióját. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 79. §-ában megfogalmazott büntetési cél alapvetően a prevencióban ragadható meg. A büntetés célja tehát – a társadalom védelme érdekében – annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár más személy bűncselekményt kövessen el. Az egyéni prevenciót véleményem szerint az *egyénre szabott és következetes* büntetéssel lehet legjobban elérni, azonban a büntetés *elkerülhetetlenségének* van igazán generál preventív hatása. Az elkerülhetetlenség e körben azt jelenti, hogy a hatóságok nem mutathatják a túlterheltség jelét az állampolgárok felé, sem a bűncselekmények felderítésének szakaszában, sem pedig a büntetőeljárás – bizonyítási illetve jogkövetkezmény megállapítását célzó – későbbi szakaszában. Ez az érv tehát amellett szól, hogy a jogi szabályozásnak abba az irányba kell elmozdulnia, amely kedvezően hat a terheltek – természetesen önkéntes – beismerésére, együttműködésére.

Álláspontom szerint azonban még a célszerűség 'szentségének' elismerése mellett is van egy határ, amit már nem érdemes átlépni, amikor az állam büntetőjogi hatalmának gyakorlásáról van szó. Ez a határ az, ami relatívvá teszi magát a büntetést és kiüresíti az igazságszolgáltatást. Az Egyesült Államok szövetségi szintű büntetőeljárás szabályai, valamint a bírói gyakorlat szerint lehetőség van arra, hogy a vádlott ártatlansága hangoztatása mellett kössön vádalkut oly módon, hogy csupán 'nem vitatja' a vádban foglaltakat. Amennyiben a bíróság ésszerűnek találja, így különösen, ha az ügyész megfelelő tényekkel alátámasztja a vádlott bűnösségét, a bíróság akkor is elfogadhatja a terhelt beismerését, ha ténylegesen tagadja, hogy bűnös lenne. További feltétel, hogy a vádlottat a nyilatkozattétel előtt figyelmeztetni kell arra, hogy a beismerést követően – jogi értelemben – bűnösként

kezelik, akár elkövette a vád tárgyát képező cselekményt, akár nem.⁷⁴ Álláspontom szerint a szerződési szabadság ilyen mértékű beszivárgása már ellentétes a büntetőjog és büntető eljárásjog eredeti rendeltetésével és funkciójával. A jog minden eszközével meg kell akadályozni, hogy ártatlan emberek elítélésére illetve a materiális igazság sérelmével járó ítéletek meghozására kerüljön sor. Ezért a vádalku intézményének *nolo contendere* nyilatkozatban megnyilvánuló formáját teljes mértékben alkalmatlannak tartom a büntetőeljárás keretén belüli megállapodás esetleges adaptációja során. Emellett bizonyos ügyfajtákban⁷⁵ nem tartom előnyösnek a büntetőjogi felelősségre vonás és – a magyar jog szerinti – polgári jogi igény elbírálásának szétválasztását sem, melynek szükségszerű velejárója a jogkövetkezmények további elodázása.

A vádalku intézménye nem ismeretlen több kontinentális európai országban sem. Ezért dolgozatomban ismertetem az olasz és a német szabályozás sajátosságait. A dolgozatom záró részében a témakörrel kapcsolatban azokat a magyar eljárási törvény által szabályozott jogintézményeket elemzem, amelyek úgyszintén az eljárás egyszerűsítésére, illetve az eljárás gyorsítására hivatottak. Így bemutatom a tárgyalás mellőzésére, a bíróság elé állításra, valamint a tárgyalásról lemondásra vonatkozó hatályos normarendszert.

V.

A tudományos eredmények összefoglalása, hasznosítási lehetőségek

A kutatásom alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a laikus elemek bevonása a büntető igazságszolgáltatás folyamatába nagymértékben hozzájárult a „hivatásos” bírói túlhatalom korlátozásához, olykor a bírói önkény felszámolásához. A büntető anyagi jogi szabályozás bonyolultabbá válása miatt, továbbá olyan új törvényi tényállások létrejöttéből fakadóan, amelyek keretdiszpozícióit nagyszámú igazgatási norma tölti ki tartalommal, azonban ma már rendkívül magas szintű szakmai ismeretekre van szükség, és ennek a tudásnak a teljeskörű birtoklása elengedhetetlen feltétele a törvényes döntés meghozatalának. Valójában – amint arra már utaltam – a laikus részvétellel működő és a tisztán hivatásos bírók közreműködésével funkcionáló igazságszolgáltatás egybevetése által megállapítható, hogy mindkét forma jelentős előnyökkel és hátrányokkal jár, megítélésem szerint azonban a szakszerűségeen alapuló törvényesség megvalósulását az egyesbíró, illetve a kizárólag hivatásos bíróból álló

⁷⁴ Grmela i. m. 369. o.

⁷⁵ Ld. a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 335. § (2) bekezdését

tanács működése ma már hatékonyabban tudja segíteni. Ahogy arra rámutattam, a hivatásos bíró eljárása nemcsak szakszerűbb, de gyorsabb is, így a tisztességes eljárás követelményén belül megjelenő időszerűségi elvárás is könnyebben realizálódhat, és a bűnügyek többségében csak csekély mértékben érvényesül az a tétel, amely szerint a laikus elemek képesek segíteni a hivatásos bírót a törvénykezésben.

Kodifikációs javaslat:

Ezért álláspontom szerint a büntetőeljárás törvény kodifikációja során bővíteni kell azoknak az ügyeknek a körét, ahol – akár a járásbíróóság, akár a törvényszék előtt indult ügyben – az elsőfokú bíróság ülnökök közreműködése nélkül, azaz egyesbíróként jár el. Nem tartom helyesnek a jelenlegi szabályozást azért sem, mert az ügy jogi bonyolultsága nem a bűncselekményre megállapított büntetési tétel felső határától függ, hanem a szabályozás sajátosságaitól. Így például a jelenleg hatályos szabályok szerint egy kocsmai verekedés során előidézett életveszélyt okozó testi sértés miatt első fokon a törvényszék egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanácsban jár el, hiszen a szóban forgó deliktum [Btk. 164. § (8) bekezdés] büntetési tételkeretének a felső határa nyolc év, de ugyanilyen büntetéssel fenyegetett a különösen nagy vagyoni hátrányt okozó költségvetési csalás [Btk. 396. § (4) bekezdés a) pont] is, amiből kifolyólag a törvényszék ezen utóbbi bűncselekmény tekintetében szintén egy hivatásos bíróból és két ülnökből álló tanácsban jár el elsőfokon. Míg az elsőként említett deliktum tekintetében a laikus elemek az adott életviszonyok és körülmények ismeretéből fakadóan valóban segíthetik a hivatásos bíró munkáját, az utóbbi bűncselekmény vonatkozásában azt kizártnak tartom. Ebből fakadóan nem a büntetési tételekre figyelemmel, hanem a bűncselekményi sajátosságok alapján lenne indokolt meghatározni azt a kört, ahol a járásbíróóság, illetve a törvényszék első fokon, ülnökök közreműködésével jár el. Ami az esküdtzéki bíráskodást illeti, megítélésem szerint rendkívüli mértékben ronthatja a törvényesség követelményét az a tény, hogy olykor nem kizárólag szakmai szempontok érvényesülnek a döntéshozatala során.

A dolgozatomban a bizonyítás szempontjából vettem egybe az angolszász, illetve a kontinentális rendszer szabályozási sajátosságait, különös tekintettel a tiltott módon beszerzett bizonyítékokkal kapcsolatos rendelkezésekre. Megítélésem szerint a magyar büntetőeljárás törvény rendelkezései e körben megfelelnek a jogállami követelményeknek.

Kodifikációs javaslat

Álláspontom szerint azonban a jelenleg hatályos magyar szabályozás, amely szerint a terhelt az egész eljárás során megtagadhatja a vallomástételt, de dönthet úgy is, hogy vallomást tesz, és csak ezt követően nem kíván további vallomást tenni vagy a kérdésekre válaszolni, nagymértékben nehezíti a materiális igazság megállapítását. A jelenlegi szabályok alapján ugyanis a vallomásának keretei között a terhelt érdemi védekezést terjeszthet elő, amelyet azonban nem lehet kontroll alá vonni kérdések feltevésével, amennyiben a terhelt úgy nyilatkozik, hogy a kérdésekre már nem kíván válaszolni. Ezért az új büntetőeljárási törvényben olyan szabályt kell rögzíteni, amely biztosítja a vádlott számára a hallgatáshoz való jogot, azonban, ha úgy dönt, hogy vallomást tesz, a továbbiakban azt már nem tagadhatja meg, illetve a feltett kérdésekre válaszolni köteles.

A dolgozatom harmadik részében a vádalku kialakulásának történetét, a jogintézmény sajátosságait, a magállapodások fajtáit mutatom be. Kutatásom kiterjedt mind az angolszász rendszerre, mind az egyes európai államok szabályozási megoldásaira. Dolgozatomnak ebben a részében bemutatom azokat a jogintézményeket is, amelyek a magyar jogrendszerben hivatottak az eljárás gyorsítására, az időszerűség biztosítására.

Kodifikációs javaslat:

Nem képezheti vita tárgyát, hogy az időszerűség követelményének való megfelelés részesele a tisztességes eljárás kritériumrendszerének, és ennek az időszerűségi követelménynek a realizálására nyilvánvalóan alkalmas a vádalku jogintézménye. Ennek a jogintézménynek a „valódi” bevezetésére azonban nyilvánvalóan az új büntetőeljárási törvény célmeghatározására (materiális igazság kontra konfliktust feloldó jogszolgáltatás) figyelemmel kerülhet sor. Megjegyzem, amennyiben az új büntetőeljárási törvény változatlanul a materiális igazság megállapítását követeli majd meg a jogalkalmazótól, a vádalku jogintézményének az átültetésére csak erre tekintettel kerülhet sor.

Ezért is szeretném hangsúlyozni, hogy egy büntetőeljárási törvény kodifikációja során az igazságfogalomra vonatkozó döntésnek determináló szerepe van. A materiális, illetve a formális igazságfogalom közötti választásnak pedig szükségszerű következményei vannak, mert az előbbi a vegyes eljárási modell, míg az utóbbi az akkuzatórius modell sajátja.

Amint azt részletesen kifejtettem, az időszerűség nem célja, hanem követelménye a büntetőeljárásnak. Az időszerűség nem mehet a szakszerűség, azaz a törvényesség rovására.

Kodifikációs javaslat:

Az említett követelményeknek csak olyan eljárási törvény képes megfelelni, amely logikus felépítésű nem „túlbonnyolított”, kevés utaló szabályt tartalmaz, a normarendszere koherens, és amely ugyanakkor képes a visszaélésszerű joggyakorlás megakadályozására. A jogalkotónak a jogosultságokat tehát úgy kell biztosítani, a büntetőeljárás bármely résztvevőjének, hogy amennyiben a jog jogosultja azt nem rendeltetésszerűen gyakorolja, az ilyen magatartás ne maradjon következmények nélkül.

VI.

A munka témaköréből készített publikációk jegyzéke

A laikus elemek részvétele a büntető bírászkodásban. Büntetőjogi Szemle 2014/2 69-76. o.

Az oportunitás elvének érvényesülése Németországban: az ún. büntetőeljárás megállapodás kialakulása, szabályozása, valamint az alkalmazás során felmerülő problémák. Magyar Jog 2014/6 360-371. o.

A 'vádalku' jogintézményét érintő kérdések az Amerikai Egyesült Államok hatályos szabályainak tükrében. Iustum Aequum Salutare X. 2014. 3. 65-94. o.

Az angolszász és a kontinentális eljárási rendszer elemeinek keveredése – szemelvények az olasz büntetőeljárás törvény megegyezésre vonatkozó szabályaiból. Ügyészek Lapja 2014/5. 87-97. o.

Gondolatok a tárgyalásról lemondás jogintézményéről. Büntetőjogi Szemle (elfogadott tanulmány).

VII.

Egyéb publikációk

A vezető állású munkavállalókra vonatkozó munkajogi szabályozás változása – jogértelmezési problémák a gyakorlatban. Ügyészek Lapja 2014/1 21-45. o.